
Olèrdola: un projecte de futur. El Pla director del Museu d'Arqueologia de Catalunya

Carme Baqué

Museu d'Arqueologia de Catalunya - Àrea de Difusió

Núria Molist

Museu d'Arqueologia de Catalunya. Olèrdola

El Pla director del Museu d'Arqueologia de Catalunya / Olèrdola

L'any 1995, Olèrdola esdevingué una de les seus del Museu d'Arqueologia de Catalunya (MAC), traspassat per la Diputació de Barcelona a la Generalitat de Catalunya. En el curs de l'any 1998 es va redactar el Pla director d'Olèrdola (PDO). Aquest Pla –juntament amb els plans directors redactats per altres seus del MAC– ha de ser aprovat per l'òrgan rector d'aquest ens autònom.

El Pla director d'Olèrdola ha estat elaborat per un equip pluridisciplinari sota la direcció de Francesc Tarrats, director del MAC. Aquest equip mixt ha estat format per tècnics del museu i col·laboradors externs, especialment en el camp de la recerca i la restauració i en l'estudi arquitectònic i de paisatge, estudi aquest darrer que ha estat presentat separatament dins les mateixes jornades.

El document ha estat redactat compaginant les possibilitats reals de desenvolupament dels projectes continguts amb propostes agosarades, o si més no atractives i diferents. Els terminis de desenvolupament del Pla es preveuen en tres fases, amb la voluntat que el 2010 finalitzi el projecte.

Olèrdola és un enclavament patrimonial amb prou entitat –i una de les seus d'un Museu Nacional– per preveure seriosament el disseny i la programació del seu desenvolupament i per afrontar el futur d'aquests equipaments culturals amb dignitat però també amb dinamisme. Així, el Pla director d'Olèrdola marca uns objectius globals que es desenvolupen sectorialment, després d'una acurada anàlisi de la situació. La planificació abasta molts aspectes diferents, des del ja esmentat planejament urbanístic i paisatgístic, i el trasllat dels equipaments i infraestructures –recepció, centre d'interpretació, botiga, cafeteria, serveis interns, etc.–, fins a la recerca, conservació i restauració, programació i difusió, museïtzació exterior, gestió, finançament i recursos humans.

Objectius

Amb el desenvolupament del Pla director es pretén assolir els dos objectius prioritaris següents:

– Generar i desenvolupar un projecte patrimonial integral que compregui equilibradament els aspectes històrics i naturals i que s'insereixi plenament en el seu territori i el teixit social del seu entorn, amb una perspectiva d'equipament cultural obert, dinàmic i modern.

– Establir uns programes d'actuació en què es mencionin les necessitats globals i de projecció del conjunt i s'interrelacionin els projectes de recerca científica, conservació, adequació i difusió, per aconseguir fer d'Olèrdola un bé cultural de gaudi públic.

Els objectius específics estan continguts en cadascun dels programes sectorials. Tanmateix, molts d'aquests objectius que es volen assolir abracen i interrelacionen diverses àrees, com ara les següents:

– Desenvolupament de projectes de recerca, conservació i difusió que converteixin Olèrdola en un parc arqueològic que mostri els processos històrics des de la prehistòria fins ara, la dinàmica d'ocupació d'un territori, l'ús i l'aprofitament dels recursos del medi natural, l'afinitat o la

disparitat de les formes de vida al llarg de la història i l'evolució tecnològica.

– Restaurar, adequar i conservar les restes per tal de conjugar l'exposició pública amb la protecció, assegurant-ne la preservació per a futures generacions.

– Afavorir la comprensió d'Olèrdola en l'etapa històrica més significativa de la seva trajectòria: l'Olèrdola medieval, com a període emblemàtic i alhora diferenciador respecte de les altres seus del Museu d'Arqueologia de Catalunya (Empúries, Ullastret, etc.).

– Implicar les institucions i el teixit social en el qual s'insereix Olèrdola en el desenvolupament del parc arqueològic, desenvolupant programes conjunts. Una primera mesura que preveu el PDO en aquest sentit és la creació d'un òrgan consultiu en el qual estiguin representades aquestes institucions i entitats.

Dins l'àrea de difusió, un dels objectius és aconseguir el gaudi en la visita, que aquesta sigui agradable i entenedora, mitjançant un centre d'interpretació, la programació d'activitats diverses, una senyalització adequada, etc. Sens dubte, cal també promocionar adequadament Olèrdola entre diversos sectors –turístic, escolar, etc.

La recerca en un parc arqueològic és així mateix una peça clau que ha de permetre avançar en el coneixement científic i posar aquest a l'abast del públic, convenientment elaborat. Olèrdola ha de ser un centre a l'avantguarda de la recerca arqueològica aprofitant la singularitat de la seva dilatada ocupació humana al llarg del temps.

Valor científic, històric i patrimonial

Olèrdola, enclavament històric d'ocupació continuada

L'escarpada plataforma rocosa ha vist com en l'ocupació del lloc s'hi han succeït diversos pobles i cultures que hi han deixat, cadascun, la seva empremta. És un jaciment únic del qual destaquem els paràmetres següents que el fan singular i diferent.

La dilatada ocupació humana d'un mateix indret (prehistòria - alta edat mitjana)

Una dinàmica ocupacional que abasta prop de 4.000 anys, amb assentaments destacats en moltes de les etapes històriques i amb l'avantatge de no haver estat habitat contemporàniament. Aquest fet excepcional permet conèixer l'evolució d'un mateix assentament durant un llarg període de temps, l'ús i la transformació dels recursos per part de l'home per poder subsistir en un indret encimbellat dalt d'un turó.

La rellevància de cadascun dels assentaments

Des d'un desconegut assentament de cabanes de l'Edat del Bronze (ca. 1800-800 aC), al poblat del començament de l'Edat del Ferro (800-650 aC) –el primer amb estructura urbana i emmurallat–, el poblat iber (650-50 aC) –*oppidum* cessedà destacat, continuador del primer poblat–, la fortificació romana (s. I aC) –cas singular dins l'arqueologia romana catalana– fins a la *civitas Olerdula* (s. X-XII aC), que era una de les principals ciutats de la Catalunya altmedieval.

Els elements monumentals que el configuren

Elements com ara les muralles preibèrica i ibèrica, romana i medieval, la cisterna i la talaia també romanes, les esglé-

sies romànica i preromànica de Sant Miquel i Santa Maria al pla dels Albats, les necròpolis altmedievals de tombes antropomorfes (olerdolanes), i el castell medieval.

Les claus de l'ocupació

S'han de cercar en la immillorable situació geoestratègica –amb un extens domini visual del territori–, que afavorí i condicionà l'ocupació humana, permetent controlar la plana penedesenca –eix de les comunicacions nord-sud– i el pas entre la costa i l'interior –riera de Canyelles.

Aquesta especial característica geogràfica es va veure complementada per les cingleres que envolten i protegeixen el turó, per l'accés fàcil i ràpid a les fondalades i a les fèrtils planes i els recursos hídrics i naturals.

La identificació i el coneixement de les ruïnes d'Olèrdola han seguit un procés paral·lel al desenvolupament de les ciències històriques a Catalunya. En l'avanç del coneixement actual han estat fonamentals els resultats dels darrers treballs arqueològics engegats l'any 1983.

Propietat i protecció legal

L'any 1881, Olèrdola passà de ser una propietat del bisbat de Barcelona –ho era des del 1108– a esdevenir una finca privada. L'any 1963, fou adquirida per la Diputació de Barcelona, que la traspassà a la Generalitat de Catalunya l'any 1995.

La primera declaració d'Olèrdola com a monument historicoartístic és de l'any 1931 (Decret de 3 de juny). Actualment, el conjunt és considerat un bé cultural d'interès nacional (BCIN) (Llei 9/1993, de 30 de setembre, del patrimoni cultural català). L'entorn d'Olèrdola compta amb una rica zona arqueològica, amb determinats elements també BCIN (coves amb pintures) i d'altres en tràmit de ser declarats EPA (espai de protecció arqueològica).

La primera regulació urbanística de l'entorn és promoguda, l'any 1980, per la Diputació de Barcelona. El 25 de febrer de 1992, s'aprova definitivament el Pla especial d'Olèrdola, promogut per la Diputació de Barcelona –que gestiona el Parc– i marca l'inici de la creació i el desenvolupament del Parc Comarcal d'Olèrdola, recentment ampliat.

El nou equipament museístic

Les infraestructures actuals d'Olèrdola no són suficients per donar cabuda als diversos serveis que es plantegen amb vista al futur i, fins i tot, per a les activitats que en aquests moments s'ofereixen.

Actualment es disposa d'un petit nucli edificat, aixecat entre el 1969 i el 1971, que consta d'un cos principal –museu i residència– i un segon edifici annex. L'edifici principal, dividit en museu, residència d'investigadors i magatzem, fou especialment pensat com a equipament museístic. Recentment reformat (a la primavera del 1999), el Centre d'Interpretació ha substituït el vell museu amb un nou discurs conceptual i redefinició espacial. L'edifici en general, però, presenta unes mancances importants de diversa tipologia, tant des del punt de vista infraestructural com conceptual, que evidencien la necessitat de la seva reforma integral.

Dins els diferents serveis que s'ofereixen al visitant, el més fonamental, entorn del qual han de girar la comprensió i el gaudi d'Olèrdola, és el que denominem el Centre d'Interpretació. Mitjançant un projecte arquitectònic que preveu un emplaçament diferent per al museu actual, es pretén crear un centre que permeti acollir l'espai necessari

per a la recepció dels visitants, l'emplaçament dels serveis perifèrics (botiga, cafeteria, etc.), l'exposició permanent, les aules polivalents per a activitats, etc.

El visitant disposa d'una altra eina important per entendre la significació d'Olèrdola, que és el mateix itinerari al jaciment, el qual serà progressivament ampliat i adequat d'acord amb les actuacions de recerca i conservació, i reforçat amb un pla de senyalització actualitzat que permetrà facilitar la comprensió dels elements visitables.

Programes de recerca, restauració i documentació

Com ja hem avançat, els programes específics per a recerca, restauració i adequació han estat desenvolupats d'una manera interrelacionada, seguint un ordre en el qual es prioritza la conservació i la recuperació dels elements monumentals, subjectes prèviament a la intervenció arqueològica.

Recerca

Les possibilitats científiques d'Olèrdola amb prou feines han estat encetades: tan sols entre el 5 i el 10% de la superfície susceptible de conservar restes de presència humana ha estat excavada, i resten per estudiar elements emblemàtics com el castell i la talaia, les necròpolis antropomorfes i els habitatges.

Han estat elaborades diverses línies de recerca que pretenen abastar problemàtiques territorials, econòmiques, estructurals, etc., i una de les de més llarga pervivència és el coneixement i la recuperació d'una barriada medieval sense superposicions posteriors: el pla dels Albats.

L'obertura d'Olèrdola a la comunitat científica i especialment en el seu àmbit territorial permetrà que desenvolupi un paper predominant en la recerca arqueològica i històrica de l'àrea penedesenca.

Dins el Pla director es preveu l'emplaçament d'un espai per a centre de recerca on es portin a terme les tasques pròpies de la recerca científica i la documentació.

L'impuls dels estudis sobre Olèrdola i el seu territori, juntament amb la publicació i la difusió dels resultats científics, són també previstos en el Pla director.

Finalment, un Projecte d'arqueologia experimental d'època medieval pretén crear un model experimental relacionat amb l'arboricultura, especialment de la vinya i l'olivera, que va des del conreu fins al tractament i la transformació del producte, abastant diversos camps científics i especialment centrat en l'època medieval.

Restauració

Olèrdola acull una variada tipologia de restes històriques, des de les de caire monumental, fetes amb materials duradors i amb la finalitat de perdurar, fins a les arqueològiques, construïdes en bona part amb materials peribles o febles.

Aquesta diversitat comportarà la utilització de criteris homogenis per tal d'obtenir un resultat equilibrat i coherent, respectant en cada cas la naturalesa de cadascuna de les edificacions.

Els objectius són estudiar i proposar les mesures necessàries per aconseguir protegir aquestes restes i fer possible la combinació de l'ús públic del conjunt amb la seva preservació per a les generacions futures:

– Recuperació de la monumentalitat –sota determinats criteris d'aplicació especificats en el PDO– (extrem est de

la muralla romana, talaia i castell, conjunt del pla dels Albats).

– Facilitar la comprensió i l'ús del conjunt històric als visitants.

Quant a les restes arqueològiques (habitatges, sitges, etc.), ens trobem tanmateix amb problemàtiques distintes segons la natura de les restes (pedra tallada, argila, murs de pedra seca, etc.) que requeriran solucions adequades a cada cas.

Documentació

Es proposa dotar Olèrdola d'un fons documental (administratiu, tècnic i científic) i la seva progressiva informatització, adaptant els programes comuns i específics dissenyats per l'àrea de recerca del MAC.

L'ús públic d'Olèrdola

El projecte cultural d'Olèrdola, en el seu vessant d'utilització pública, té com un dels seus principals objectius posar a l'abast de tots els ciutadans el coneixement i el valor històric d'aquest conjunt, facilitant el seu gaudi mitjançant millores que permetin una visita i una estada més entenedores i agradables. En altres paraules, oferir un ventall de serveis i d'actuacions que configuren Olèrdola com un instrument al servei del ciutadà. Per aquesta raó, des del punt de vista de la difusió del conjunt, es proposa acomplir els objectius següents:

– Oferir productes i serveis que permetin complementar el coneixement d'Olèrdola i, alhora, educar per a la valoració i la conservació del patrimoni en tots els seus vessants.

– Fer un parc actiu i viu i potenciar Olèrdola com a escenari cultural.

– Augmentar el nombre de visitants que gaudeixin d'Olèrdola.

– Aconseguir una imatge pròpia d'Olèrdola i, alhora, integrada amb la del Museu d'Arqueologia de Catalunya.

Recursos per fer-ho possible

Centre d'Interpretació del Parc. Itineraris

El nou Centre d'Interpretació i els itineraris han de ser les dues eines fonamentals d'apropament del visitant a les claus interpretatives del conjunt.

Serveis educatius

Complementant l'exposició i els itineraris, es proposa oferir un ventall de serveis educatius que permetin, d'acord amb la tipologia de públic, aprofundir en els diversos aspectes del discurs expositiu.

– Visites guiades. Se'n proposen de dues menes: la visita convencional i la visita medieval.

– Gimcana: una manera ben distesa de fer la visita, a través d'un joc de pistes.

– Projecte d'arqueologia experimental d'època medieval. Es tracta de crear un laboratori a l'aire lliure sobre arboricultura de vinya i olivera, on s'estableixi una relació activa i participativa entre el museu i el visitant.

– Tallers, dirigits a tota classe de públic, que permetin experimentar amb les activitats i la tecnologia pròpies de cada època, especialment la medieval.

– Programes per a mestres.

– Autoguies.

– Informadors turístics.

Espai d'activitats ludicoculturals

D'altra banda, es proposa configurar Olèrdola com un nou espai d'activitats, en un escenari cultural que permeti augmentar la implicació dels ciutadans envers l'enclavament i convertir aquest en una clau de referència i d'identificació per a l'usuari.

- Exposicions temporals.
- Cursos, seminaris, jornades, conferències, etc.
- Activitats de caire lúdic. Actes relacionats amb el món artístic i activitats per al temps de lleure de la mainada.

Promoció

Olèrdola necessita assentar una dinàmica amb què establir els canals necessaris per ser present a l'exterior, fora del recinte emmurallat, i intentar projectar-se tant a escala nacional, com estatal, com internacional.

Consideracions finals

Així doncs, l'objectiu principal és donar a conèixer la veritable singularitat d'Olèrdola, testimoni del nostre passat històric, en tots els seus vessants (històric, natural, paisatgístic, etc.) i que aquesta singularitat es pugui plasmar adequadament.

Per això, de cara al futur, a les portes del segle **xxi**, l'e laboració del Pla director és la voluntat d'implantar a Olèrdola els instruments i els mecanismes més actuals per continuar la recerca i l'estudi de les restes que els nostres avantpassats ens van deixar, i alhora, per permetre que els coneixements fruit d'aquesta investigació arribin tant a la comunitat científica com al públic en general, tots ells hereus d'aquest llegat.

Resumen

Olèrdola: un proyecto de futuro. El Plan director del Museo de Arqueología de Cataluña

Olèrdola es un enclave que posee un doble valor patrimonial: el histórico y el natural. El conjunto patrimonial de Olèrdola, bien conocido en el Penedès y del que no hace falta una extensa presentación, se ubica al sur del actual municipio del mismo nombre (comarca del Alt Penedès), conformado actualmente por cuatro núcleos de población. El conjunto olerdolano es el origen común y el punto de referencia.

Olèrdola constituye uno de los más significativos y a la vez más singulares conjuntos históricos y arqueológicos de Cataluña. Singularidad que reside en la reiterada ocupación humana de un mismo lugar que abarca buena parte de los periodos históricos (desde la prehistoria hasta la época medieval) y la destacada participación en la formación, la organización y la evolución histórica de un territorio –el Penedès.

Se asienta sobre una plataforma rocosa de la Sierra Litoral –montaña de Sant Miquel– situada en la zona de contacto entre el Garraf y la depresión del Penedès, con una altitud de 358 m y una superficie dentro del recinto amurallado de 3,5 ha, que se duplica con la inclusión de los dos promontorios. El conjunto se estructura al abrigo de un

recinto amurallado rodeado por riscales –principal núcleo de ocupación histórica y donde actualmente se encuentran ubicadas las infraestructuras–, delante del cual se alzan dos colinas (una de ellas el llano de los Albats) separadas por la hondanada de las Feixes, las cuales fueron intensamente ocupadas en el momento de mayor crecimiento e importancia del asentamiento –hace mil años.

El conjunto histórico está rodeado por un espacio natural protegido (el espacio natural de Olèrdola, gestionado por la Diputació de Barcelona), especialmente sugerente en la vertiente histórica –cuevas y abrigos de prolongada ocupación– y también en la natural, enmarcable en el ecosistema del macizo del Garraf.

Geográficamente, Olèrdola está situada en una zona que, en los últimos años, ha sufrido una fuerte transformación y redefinición territorial, especialmente significativa y a tener en cuenta para el futuro desarrollo del equipamiento.

La revalorización del conjunto olerdolano debe comportar la propia revalorización del patrimonio del entorno inmediato y limítrofe. El Parque Arqueológico y el espacio natural pueden dinamizar otros recursos culturales situados dentro de su área de influencia.

Abstract

Olèrdola: a project for the future. The management Plan of the Archaeological Museum of Catalonia

The Olèrdola enclave is as much of value for its historical as for its natural heritage.

The historical Olèrdola site is well known in the Penedès and there is no need to describe it here in excessive detail. It lies in the southern part of the municipality of the same name (county of Alt Penedès) and consists of 4 nuclei, all of which have a common origin and a single reference point – the actual Olèrdola archaeological site.

Olèrdola is one of the most important and singular historical and archaeological sites in Catalonia. Its singularity lies in the continued human occupation of a single site during a large part of the historical period (from pre-history to the medieval era), whilst its importance is more connected to its role in the formation, organization and historical evolution of the territory known as Penedès.

The Olèrdola archaeological site stands at 358 m on a rocky platform (the Mountain of Sant Miquel) forming part of the coastal range of mountains which connects the Garraf Massif and the Penedès Depression. The site covers a total surface area of 3.5 ha, a figure that is doubled if the two neighbouring promontories are included. The buildings stand atop a cliff and are surrounded by a walled enclosure, and consist of the basic occupied historical nucleus where today the site's museum and other infrastructures are located. Opposite lie two hills (one known as Pla dels Albats) separated by the *Fondo de les Feixes* gully, which were also occupied intensely 1000 years ago when Olèrdola was at the peak of its importance and growth.

The historical site is surrounded by a protected area, the Olèrdola Natural Area, managed by the *Diputació de Barcelona* (Barcelona Provincial Government), which is as much valuable for its history – long-occupied caves and

shelters – as for its natural treasures which fit in perfectly with the ecosystem of the Garraf Massif.

Geographically, Olèrdola is situated in an area that in recent years has experienced profound changes and territorial redefinition, an especially significant factor that must be taken into account in the future development of the infrastructure.

The revalorization of the Olèrdola site must also include a parallel revalorization of the heritage of the immediate and surrounding area. The archaeological and natural parks are in a position to stimulate other cultural resources situated in their area of influence.